

Інтимна Сила.

Усі ваші хоч і які вагальні та пекучі справи відступують під цей час геть далеко перед однією подією. Вибори, війна, нові втрати і врадбання українства, щоденний зліст, велике і мале—усе жаття для нас сконцентрувалося тепер в одній коротенькій, але жахливій змістом фразі: помер Микола Лисенко. Ця величезна національна втрата потягнула й покрила собою все інше, немов спиналось все життя, і просто нема тепер сили говорити про щось, писати на інші теми, думати про інші справи. Перед цим фактом стоїмо тепер, од його ще довго не одійдемо, поки зможемо збагнути всю вагу цієї нової, несподіваної, як грим з ясного неба, втрати.

Так, несподіваної. Не вважаючи на дохалий вік небіжчика, ніко якось не міг і в голові собі покладати, що розвлязла цього коптового життя сльозі так близько. І до цього привчав нас сам Лисенко. Близько двох десятків років я анаю його—і знаю завжди однакового: і в образі, і в настрої, і інтересами. Завжди привітний, веселий, завжди чулий на всякі особисті й громадські події, завжди перенятій українською справою та інтересами—він наче не мінявся зовсім, наче й старість з її пудьгою, слабкостями, старечим невдоволенням забула про його, обминаючи його почтиво. Прекрасне одухотворене обличчя, струнка юнацька постава, живий інтерес до живого життя—це був чудовий у свої доарістотелів образ, немов справжній ідеал дозрілої людини. І ми завжди бачили його завжди однакового, неаміного;

ми знали, що як сонце на небі, так і Лисенко в Києві, ми якось не загадували навіть про те, що прийде час, коли його не стане... Бувало, а паді останніми часами, небіжчик жалівся на недугу, але це йшло якось м'ямо ушей: дико було й увияти себе без Лисенка. І ні я, що кілька днів тому розмовляв з ним п. о київські вибори, ні ті, хто бачав його в виборчій комісії 18 жовтня або на лжвдаційних зборах теж небіжчика Українського Клуба, або 23 жовтня в українському театрі—і в думку собі не брали, що тут витяє вже смерть, що досить луснути якийсь маленький жилці—і порває життя дорогоцінне. І оз коли це сталося, то перше враження справді було подібно до грому з чистого, ясного неба. Вірши не хотілось, здавалося, що це дивий якийсь жарт або сон страшний, який от-от розвіється і не лишить по собі нічого, опріт хвилини прикрого спогаду.

Та ні—не розвіється... Життєвий факт стався: дійсно так—помер Микола Лисенко. І зринає зараз же перше питання, чи розуміємо ми, кого побував Україна, чи зможемо аміряти всю глибочину своєї втрати, чи звеможемо вагу цієї смерті—ми, праголомшені страшною звісткою, розбиті першим враженням наглого грому? Не можна ж на велетня двісті п'ять років, треба одійти од його в черепетьну, і тільки тоді визнавати його могутні форми. Так і з Лисенком. І я певен, ми ще не зовсім амірявали й не авзяли до ладу, кого втратив рідний край, і тільки згодом почуємо це з усім тим болем, якого може завдати тільки велика національна втрата.

Це справді національна втрата,

яка виходить навіть далеко за межі ясного телешного національного життя. Письменник, учений, громадський діяч в українстві—все-таки відомі тільки в вузькому колі свідомих або до свідомості близьких людей. Шерше коло прихильників обіймає ваш театр, і українські артисти більш популярні, ніж інші діячі. Але й театр звязаний з місцем, і тільки вічна пісня українська неважною хвилює розносилася по всій Україні й далеко за її межами, не знаючи собі пригону, ні черешкод. І разом з нею розносилось і наймення великого творця П.

Ми не говоримо навіть про Київ, де й мала дитина чула мабуть про Лисенка, але сміливо можемо сказати, що нема культурного кутка на Україні, куди б не заходили Лисенкові зборники пісень та композиції, де б не співано його творів, де б не брєніла чудова мелодія батька української музики. Ми всі недавно, під час ювілею 1903 року, цього справжнього свято української пісні, були сами свідками тієї широкої популярності і слави, яку здобув собі Лисенко і тут, і за кордоном. Королівська зустріч, яку справляла йому наддніпрянська Україна, і пинше свято, що опорудила на його честь тутешня Наддніпрянська—начю показави, як широко його знають і глибоко шанують. Люде далекі од українства, байдужі і холодні—всі прийшли тоді до гурту привнати українського Кобзаря, усіх залопилив він силою свого таланту, зачарував прекрасною мелодією. І тим самим Лисенко був одним із найдужчих пролагаторів українства, що своєю непереможною силою здобував для його все нові й нові повяції навіть там, куди иншим

дітям ніяк було і доступитися. Де не брали ні наука, ні письменство, де спинався розум і логика—туди йшло смислово мистецтво національне, рідна пісня, почуття—і перед ними розкривалися і двері й душі, мьєли серця і приймали вішого послання національного іпродження України. Мас тецтво, з легкої руки небіжчика, було, скажу так, ніби тим передовим вагоном, авангардом українства, що підготовляв дорогу иншим національним формам та домаганням. Багато з свідомих національно людей перш авражіння свого національного „я“, перший крок свідомості одібрало від впливом Лисенкових пісень, багатьом саме вони поставили питання—„хто ми, чії сини, яких батьків?—і не раз доводилось стрівати нам сивоголових людей, давно одриваних од українського життя, давно замучених будещиною, що не аважувались підвести голоса в громадських справах. Але на дні душі їх завжди теплом грєодия слогал: „Студентом я співав з Лисенка“—і треба бачити, з яким ва разом це говориться, якою теплою, інтимною чулістю брєвнєть тоді голоютих зморених і робатих життям, позачичених людей. Видко, багато авжати людям цей факт якоїсь свільності з українським музикою, коли вони свято берегли його в своїй душі, як найбратчий слогал, як символ живого життя й ознаку далекої, якої безповоротньої молодости-одрідности..

Своєю частою, ласдівою, мьєлкою вдачею Лисенко, мєва річ, не був борцем,—але він був неодмінною окрасою гурта борців, і сам не одставав од їх ніколи. Памятаю—жилька років тому один часопис з привною якогось свого ювілею надрукував був автографі українських діячів і мене

авидужче враив був спершу один автограф, що так не пасував до моєї думки про його автора. То був Лисенків автограф. Лисенко писав: „Єдиний, братиймося, катм в рукач не даймося“, і тільки вдумавшись у цей афоризм, я зрозумів, що неавке автор і не міг сказати, що він цим висловив те авутрішнє, чим раз-у-раз жем, не авжачючи на всю ласдівоість авдачі, на всю неавлобовність натури. Так, це дійсно був патхєваний Кобзарь при культурному вибуку, Тартей, що овоими свєвали надихав енергію й бадьбороти борцям, відсаив одсталих, будив заспанних, авказав до того, що авзловив у своєму афоризмі. Я памятаю теж, яке вражіння робила на нас, молодих слухачів, концерти Лисенка і його авступи на естраді: шарше якось бачюсь серце, явнші стєвали ідєси волі, рівности й братєрства, близшою авдавлясь щєсна доля рідного краю, до якої він авказав своїми автєкєвими мелодіями,—і авжачше стєвали ми на працю. Громадянську авсаугу цю дуже гарво колиж авєчати був бльавий приятель небіжчика теж давво вже небіжчик Стєрницький, коли прохав у Лисенка такої мелодії.—

Щоб спавкнув огюв у крові
І авблилось сердєнню малє,
Щоб роїлась замри нові—
Стать до праці за щєсно, за правє.

І муванка Лисенкова робило це велике громадянське діло, авивєючи лубленого художника-артиста на авсочєні великого громадянина.

Але є в житт Лисенка і ще одна риза, невидив може ширшій громад, але там цїнаша для ближчєх його товаришів. Я вже авгадував про ту інтиму теплоту, якої він уділяв од себе навіть людам, що авпадєво з

ним стравляли. Треба-ж уявити, якої сили була ця теплота в гурті близьких товаришів небіжчика! Щедра на таланти покоління українських шестидесятників багато дало славетних діячів, що записали ймення свої нестертими рисами в історію українського відродження. Мужь совѣта и разума*—Антонович, голос совѣсти громадянства—Драгоманов, людина науки—Житецький, лицарь правничої роботи—Рильський, чоловік незломної енергії—Ковиський, діячі художнього слова—Нечуй і Старицький і т. н.—це була дійсно блискуча плеяда талантів, сил, міцних індивідуальностей. Але без Лисенка цієї плеяді чогось би дуже великого бракувало—бракувало-б саме того внутрішнього звязку, тієї інтимної близькоти, що кожен мусьть єднати людей, одною думкою й одними бажаннями скутих. І Лисенко, мені здається, як раз і заповняв своєю особою оту прогалину. Він був як-раз таким внутрішнім огнем цього товариства, тією інтимною силою, що товаришів діла перетворює на близьких приятелів, на людей органічно звязаних тонкими, делікатними нитками особистої приязні. Музика вносил у цей гурт тверезих діячів, людей загарлявого діла, ту інтимну теплоту, що збиває гострі ріжки неоднакових вдач, стирає вервони стосунків, надає дійсного, міцного духового звязку людям. Звичайно, люде мого покоління не можуть цілком ясно уявити внутрішнє життя попередніх поколінь, але мені в гурті шестидесятників Лисенко завжди уявлявся як ота інтимна сила, як краса, художня перлина в дорожій оправі і, коли хочете, інтимний центр одностудійних людей. Завжде мені здавалось, що не хто, як він, ог-

рйливим чуттям своїм єднав їх справді в одну цілу громаду. Цю вагу Лисенка, як інтимного центра в гурті старих товаришів, визначив і згаданий уже приятель його з самих молодих літ. „Овѣ,—писав про Лисенка Старицький,—вообще былъ душою общества и вносилъ въ него искренности увлеченія—и своимъ зарывательнымъ весельемъ, и своей чудной игрой и даже своими усердными танцами. Кроме того, гдѣ Лисенко ни появлялся, сейчасъ-же составлялся хоръ, которымъ овѣ и дирижировалъ“. „Єднаймося, братаймося“—не дурає Лисенко так написав у згаданому афоризмі: це було його провидианським завданням—вносити повсюду елемент єднання та братання, творити міцні звязки на те, щоб спільними силами справдити другу половину афоризму... І я думаю, що ця інтимна сила, якої додавав Лисенко українському рухові, яка зміцняла рідну справу, огривала й одухотворяла—це заслуга принаймні не менше од його часто художньої діяльності.

Зявці музики, спеціаліста, дадуть нам певне докладну оцінку Лисенка як композитора та художника, вивчати, чим був він серед творців—музик. Але для нас, широкого кола його поклонників, чи не принадашим, ближчим і далеко зрозумілим, буде цей образ вічно молодого душі, що була Івтимною Силою українського руху, його вогнем і живим звязком, що збирала порізаних в один гурт і звідса, з центра, оживляла всіх одною думкою.

Сергій Єфремов.